

УДК 657

Бродська І.І., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ВПЛИВ КОНЦЕПЦІЇ ОЦІНКИ АКТИВІВ ТА ПАСИВІВ НА ФОРМУВАННЯ ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто поняття вартості та ціни як визначних категорій при проведенні оцінки активів і пасивів підприємства. Досліджено взаємозв'язок місії підприємства та конкурентної стратегії з особливостями організації облікової системи. Проаналізовано взаємозв'язок між формуванням загальної бухгалтерської моделі оцінки та фазами життєвого циклу підприємства.

Ключові слова: оцінка, вартість, ціна, бухгалтерська модель, концепція оцінки, собівартість, дооцінка.

Brodzka I.

INFLUENCE OF CONCEPTION OF ESTIMATION OF ASSETS AND PASSIVE VOICES IS ON FORMING OF COST OF ENTERPRISE

In the article the concept of cost and price is considered as prominent categories during realization of estimation of assets and passive voices of enterprise. Intercommunication of mission of enterprise and competition strategy is investigational with the features of organization of the registration system. Historical development of conceptions of estimation of assets and passive voices is traced and it is well-proven that at the construction of concrete model of book-keeping estimation of cost of enterprise, foremost, it is necessary to choose one of these conceptions in tying up with a select balance theory and going near the estimation of cost.

Intercommunication is analysed between forming of general book-keeping model of estimation and phases of life cycle.

Basic methods after that determination of fair value of assets and obligations comes true during realization of transformations are described, as considerable attention is accented scientists on importance of function of estimation at a sale or purchase of enterprise, talent or inheritance, imposition of arrest or confiscation, investing, insurance, transmission in gage, determination of cost of integral property complex, id est during realization of transformations.

It is well-proven that at any form of reorganization in basis of estimation of property of subjects that is reorganized, the over-estimated cost must be fixed: market present value, modern prime price of acquisition or present cost of future money streams in relation to a debtor and creditor debt. It must become a norm for all subjects

regardless of pattern of ownership or branch belonging, taken into account in a civil, economic and tax legislation.

Keywords: estimation, cost, price, book-keeping model, conception of estimation, prime price, doocinka.

Бродская И.И.

ВЛИЯНИЕ КОНЦЕПЦИИ ОЦЕНКИ АКТИВОВ И ПАССИВОВ НА ФОРМИРОВАНИЕ СТОИМОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

В статье рассмотрено понятие стоимости и цены как основных категорий при проведении оценки активов и пассивов предприятия. Исследовано взаимосвязь миссии предприятия и конкурентной стратегии с особенностями организации учетной системы. Проанализирована взаимосвязь между формированием общей бухгалтерской модели оценки и фазами жизненного цикла предприятия.

Ключевые слова: оценка, стоимость, цена, бухгалтерская модель, концепция оценки, себестоимость, дооценка.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У сучасних умовах економічного розвитку країни оцінка вартості підприємства розглядається не тільки як інструмент прийняття стратегічних рішень, але й як інструмент управління вартістю компанії в цілому. Вартість є однією з найважливіших категорій економічних наук.

Ціна як економічна категорія за своєю природою дуже тісно пов'язана з вартістю і фактично є похідною від вартості. Вона так само, як і вартість, вказує на грошовий зв'язок з корисністю товару, але лише тією мірою, яка визначена конкретними покупцем і продавцем. Під впливом численних факторів (співвідношення попиту та пропозиції, обмеженість фінансових можливостей покупця, конкуренція на ринку, величина витрат на створення товару, закладена норма прибутку та рентабельності, купівельна спроможність грошей) ціна може суттєво відрізнятись від реальності вартості, яка створює певні вигоди від володіння товаром.

Зазвичай, оцінка вартості підприємства або його майна проводиться з певною метою (визначення ціни продажу, оцінка результативності менеджменту, отримання іпотечного кредиту, страхування майна тощо), що породжує суб'єктивізм кінцевого результату оцінки.

Те ж саме майно може мати різну вартість залежно від цілей оцінки, кваліфікації оцінювача, соціально-економічних умов існування об'єкта оцінки, методики її проведення. Так, оцінка вартості з метою іпотечного кредитування буде відрізнятися від оцінки вартості для цілей страхування від пожежі. У першому випадку величина вартості визначається найбільш ймовірною ціною, за якою об'єкт може бути проданий на ринку у випадку припинення виплат за кредитом, а в другому – сукупними витратами на відтворення втраченого майна.

Тобто, кінцевий результат оцінки вартості активів, пасивів чи підприємства, як бізнесу, буде залежати від численних змінних факторів та, зокрема, застосовуваною суб'єктом господарювання моделлю облікової системи.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Аналіз літературних джерел свідчить, що дослідженням цих питань займаються окремі науковці, серед яких можна назвати таких російських вчених як А.Г. Грязнова, М.А.Федотова, Н.Н. Карзасва, В.І. Кошкін, Ф.Б. Ріполь-Сарагосі, Н.В.Тертична. Українські дослідники ці питання не виділяють в окремий напрям досліджень і розглядають їх в контексті методології оціночної діяльності.

Цілі статті. Цілями даної статті є обґрунтування теоретичних засад концепції оцінки активів і пасивів, їх вплив на вартість підприємства на різних етапах його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Особливості організації облікової системи підприємства для цілей прийняття управлінських рішень, пов'язаних з власністю, залежать в першу чергу від місії підприємства та його конкурентної стратегії. В науковій літературі виділяють економічну модель оцінки вартості підприємства та бухгалтерську модель. Згідно з таким підходом, в основі економічної моделі оцінки вартості підприємства покладено бухгалтерську модель, до якої вносять різні коригування. Ці коригування дають змогу врахувати такі фактори, як ризик, нематеріальні активи, зовнішнє конкурентне середовище, кадровий потенціал, внутрішні особливості об'єкта оцінки.

В історії бухгалтерської думки можна виділити такі концепції оцінки активів та пасивів: історична, футуристична,

змішана. При побудові конкретної моделі бухгалтерської оцінки вартості підприємства, перш за все, необхідно обрати одну з цих концепцій в ув'язці з обраною балансовою теорією і підходами до оцінки вартості. Традиційна бухгалтерська модель заснована на історичній оцінці активів підприємства та бухгалтерському балансі. Це один з можливих видів оцінки активів. Тому доречно зупинитися на основних методах оцінки активів та пасивів балансу, що розроблені сучасною наукою про оцінку.

Вибір оцінки активів та пасивів є одним з головних завдань бухгалтерського обліку.

Е. Бриттон та К. Ватерстон наголошують на вирішальній ролі методів оцінки активів при формуванні інформаційної бази аналітичних досліджень: „фінансовий стан та результати господарської діяльності організації, що представлені в балансі та звіті про прибутки і збитки, залежить не тільки від реального стану справ, але і від того, які були обрані методи оцінки та розрахунку звітних показників” [2, с.67].

Найпоширенішою концепцією оцінки активів є історична, яка є однозначною і простою та базується на обліку в балансі майна за собівартістю. Представниками історичної концепції є такі вчені, як Р.Вейцман, П.Герстнер, А. Гильбо, Ф.Гюгли, Е.Лефевр, А.Кальмес, К.Одерман, А. Рудановський.

Переваги оцінки активів за собівартістю зводяться до таких:

- конкретність та об'єктивність, оскільки за активи сплачено конкретну суму грошових коштів, яка зафіксована в документах;
- дає змогу найбільш реально і точно розрахувати фінансові результати, оскільки на них не впливає переоцінка;
- базується на теорії двоїстості;
- майно списується за тією ціною, за якою воно було придбано;

До недоліків історичної концепції слід віднести:

- викривлення реальної вартості активів в умовах інфляції;
- відображення в балансі майна, що придбавалось у різні часові періоди, тобто не враховано фактор вартості грошей у часі.

Частково ці недоліки нейтралізовані шляхом розробки футуристичної концепції оцінки активів балансу, яка базується на оцінці реального майнового стану підприємства за поточними ринковими цінами. Для футуристичної концепції характерно

розуміння оцінки як ймовірного варіанта ціни продажу за умови гіпотетичної ліквідації підприємства і оцінювання майна за поточними ринковими цінами. Найтиповішими представниками футуристичної облікової концепції є такі вчені, як Р.Пассов, Ф.Фельдендорф, Ф. Штробек, Р. Штерн. Саме розбіжності методичних підходів цих двох концепцій (історичної і футуристичної) дали підстави Л.Роберту Діксі виділити таку економічну категорію, як негрошовий прибуток (збиток).

Компромісний варіант інтеграції двох концепцій оцінки активів привів до появи компромісної змішаної концепції, сутність якої полягає в комбінуванні обліку за собівартістю з обліком за поточними ринковими цінами. Вчені неодноразово намагалися мінімізувати розбіжності в обліку за цими концепціями - оцінка за ринковими цінами і за собівартістю. Це знайшло відображення насамперед в ідеях, пов'язаних з переоцінкою активів. Фактично, цей компромісний підхід змішаної концепції набув свого відображення в національних стандартах бухгалтерського обліку, який передбачає оцінювати активи за найменшою вартістю – або ринковою, або історичною. Саме цей принцип покладено в основу принципу “обачності”, згідно з яким слід використовувати методи оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства [3, ст.4].

Надзвичайно велике значення має оцінка у національних і міжнародних стандартах обліку та фінансової звітності. Практично у кожному стандарті, що стосується обліку матеріальних та нематеріальних активів, дебіторської заборгованості, зобов'язань, видів діяльності, фінансових інструментів та інших, поряд з визнанням цих об'єктів у системі обліку, ставиться питання щодо варіантів їх оцінки на різних етапах облікового процесу. Водночас визначення сутності поняття залишилось поза увагою науковців, зокрема лише у П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» зазначено, що облікова оцінка – це попередня оцінка, яка використовується підприємством з метою розподілу витрат і доходів між відповідними звітними періодами [4]. Це трактування в принципі не відображає сутності оцінки як методу бухгалтерського обліку. Таким чином, на нашу думку, необхідно у вітчизняних нормативних актах надати більш точне визначення поняття, що відповідатиме його сутності.

Проте оцінка статей активу має низку неузгоджень. Активи, однакові за своїм кількісним і якісним складом, можуть бути оцінені по-різному внаслідок:

- часової розбіжності термінів придбання активів;
- розходжень в умовах договору в частині ціни на ці цінності;
- розходжень в умовах договору стосовно умов постачання цінностей (розбіжність тарифів);
- зміни облікової політики (наприклад, методів оцінки матеріалів: за середньою собівартістю, ЛФО, ФІФО) [1, с.78].

Таким чином, оцінка активів позбавлена порівнювальності та ускладнює процедуру оцінки вартості реальних активів, якими володіє підприємство.

У моделі оцінки вартості підприємства повинні бути узгоджені об'єкт і його основні характеристики з цілями моделювання, методами побудови і реалізації моделі, що використовується, інформацією і методами оцінки активів об'єкта. Поняття „вартість підприємства” включає цілу низку показників, які дають змогу надати відповідну характеристику власності. На механізм та методику обліку та аналізу в процедурах оцінки впливають різні фактори: фаза життєвого циклу підприємства; тип стратегії підприємства, види користувачів інформації; обрані наукової концепції оцінки активів. Ці фактори є визначальними при обґрунтуванні методичних підходів до оцінки вартості підприємства та базових вимог до облікових систем.

На вибір ключових показників та формування загальної бухгалтерської моделі оцінки вартості підприємства суттєво впливають фази життєвого циклу підприємства, які й визначають чотири базові напрями оцінки.

Перший напрям включає оцінку вартості підприємства, що тільки створюється. Основою проведення оцінки вартості в цьому випадку є внутрішня інформація: бізнес-план підприємства, прогностичний бухгалтерський баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів та зовнішня інформація про конкурентів, стан галузі в цілому, середньогалузеві дані про рентабельність та перспективи збуту продукції. На цьому етапі при проведенні оцінки вартості підприємства основну увагу звертають на майбутню дохідність бізнесу, майбутні грошові потоки. В

більшості випадків на цьому етапі використовується дохідний методичний підхід до оцінки вартості підприємства.

Другий напрям включає оцінку вартості вже діючого підприємства. При проведенні оцінювання вартості такого підприємства застосовується один з важливіших принципів бухгалтерського обліку – принцип безперервності (принцип діючого підприємства), відповідно до якого підприємство буде працювати завжди. Виходячи з цього, причини фінансових ускладнень залежать від компетентності дій керівників компанії. На основі показників, що характеризують вартість підприємства, керівництво компанії повинно розпізнати ту критичну межу, наближення до якої має супроводжуватися зміною стратегії розвитку, інноваційними перетвореннями, реінжинірингом бізнес-процесів. На цьому етапі, як правило, використовується майновий підхід і домінуючим є історична або змішана бухгалтерська концепція оцінки активів. Головним показником є скоригована вартість чистих активів.

Третій напрям включає оцінку вартості підприємства, що знаходиться в стані занепаду або реорганізації. На цій стадії розвиток підприємства може супроводжуватись різними реорганізаційними процедурами, спрямованими на реструктуризацію або на встановлення корпоративного контролю. Залежно від стану підприємства на цьому етапі життєвого циклу можуть рівною мірою використовуватись як майновий, так і дохідний методичний підходи. Ключовими показниками на цьому етапі оцінки можуть бути: скоригована вартість чистих активів, ринкова додана вартість чистих активів або капіталу.

На стадії спаду та кризи може мати місце ліквідація підприємства, яка, зазвичай, пов'язана з недоцільністю подальшого існування підприємства (регресивний розвиток) або завершенням та повним виконанням основних завдань, задля яких створювалось підприємство. На цій стадії життєвого циклу здебільшого застосовується ринковий методичний підхід оцінки з використанням такого показника, як ринкова ліквідаційна вартість активів.

Вітчизняні та зарубіжні вчені акцентують увагу на важливості функції оцінки при продажі чи купівлі підприємства, даруванні чи успадкуванні, накладенні арешту чи конфіскації, інвестуванні,

страхуванні, передачі в заставу, визначенні вартості цілісного майнового комплексу, а особливо при здійсненні реорганізаційних перетворень на підприємстві.

Проте, в умовах реорганізації підприємства шляхом придбання, поділу, набуття суб'єктом іншого організаційно-правового статусу повинні використовуватися ринкові методи оцінки майна та зобов'язань. Згідно з П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств», придбання одним підприємством чистих активів іншого відображається в обліку покупця за сумою сплачених грошових коштів або їх еквівалентів [5]. Водночас, якщо придбання здійснюється шляхом обміну на інші активи, то в основу оцінки ставиться справедлива вартість переданих активів. За справедливою вартістю на дату одержання відображаються безоплатно одержані ідентифіковані активи. Стандарт дає визначення справедливій вартості, що дорівнює сумі, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті операцій між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами. У стандарті наводиться методика розрахунку справедливої вартості окремих активів при їх придбанні, а також застосування інших методів оцінки при об'єднанні кількох підприємств в один суб'єкт підприємницької діяльності.

Таким чином, відповідно до П(С)БО 19 основними методами, за якими здійснюється визначення справедливої вартості активів та зобов'язань при реорганізації підприємств, є:

1) сучасна собівартість придбання – це вартість, яку необхідно сплатити за умови купівлі цього активу у певний час. Зазначену оцінку рекомендовано використовувати при придбанні матеріальних цінностей, основних засобів (крім нерухомості та землі);

2) поточна ринкова вартість – сума грошових засобів, яку може отримати продавець від продажу матеріальних та інших активів за умови здійснення звичайної діяльності. Цей метод оцінки рекомендовано застосовувати при придбанні і обліку землі, будівель, споруд, машин та устаткування (у разі відсутності даних про ринкову вартість останніх їх облік може вестися за поточною відновлювальною вартістю). За поточною вартістю стандарт пропонує вести облік цінних паперів та нематеріальних активів. Якщо в процесі реорганізації неможливо визначити ринкову

вартість цінних паперів, їх можна оцінити експертним методом;

3) теперішня вартість – сума розрахована шляхом дисконтування вартості майбутніх грошових надходжень, що очікуються, до отримання в результаті звичайної діяльності підприємства. Метод теперішньої вартості пропонується використовувати при здійсненні оцінки довгострокової дебіторської заборгованості, поточних і довгострокових зобов'язань, несприятливих контрактів та інших.

Необхідно зазначити, що багато з названих методів оцінки уже застосовуються як у зарубіжній, так і у вітчизняній практиці через використання механізму дооцінки. Дооцінка вартості довгострокових активів практикується у більшості європейських країн. Норми і порядок її проведення регламентовано на державному рівні.

Сума дооцінки відноситься на збільшення додаткового капіталу чи резерву переоцінки. За рахунок зазначених джерел списується уцінка активів при зниженні їх справедливої вартості чи зменшенні корисності.

За будь-якої форми реорганізації в основу оцінки майна суб'єктів, що реорганізуються, має бути покладена переоцінена вартість: поточна ринкова вартість, сучасна собівартість придбання чи теперішня вартість майбутніх грошових потоків щодо дебіторської та кредиторської заборгованості. Це має стати нормою для усіх суб'єктів незалежно від форми власності чи галузевої приналежності, враховуватися в цивільному, господарському та податковому законодавстві.

Висновки. Враховуючи наведене вище, можемо зробити такі висновки. По-перше, основою прийняття управлінських рішень стосовно інвестування, кредитування, страхування та інших питань, пов'язаних з оцінкою власності, мають бути показники, що характеризують вартість підприємства. Ці показники, як видно із загальної бухгалтерської моделі оцінки вартості, можуть бути різноманітними залежно від різних типів інформації. По-друге, в сучасних умовах найбільш прогресивним, на наш погляд, є підхід, відповідно до якого стратегічний аналіз та облік – це найважливіше інформаційне джерело побудови конкретної моделі. По-третє, впровадження національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку розширило можливості використання

змішаної концепції відображення в балансі активів та пасивів, яка дозволяє більш об'єктивно оцінити реальну вартість компанії на основі майнового підходу. По-четверте, при оцінці та аналізі вартості підприємства необхідно враховувати зовнішні фактори макросередовища, які можуть суттєво змінити реальну цінність об'єкта оцінки залежно від політичної та економічної ситуації в країні.

1. Богатая И.Н. Стратегический учет собственности предприятия / Богатая И.Н. – Ростов н/Д: Феникс, 2001. – 320 с.
2. Бриттон Э. Вводный курс по бухгалтерскому учету, аудиту, анализу. Самоучитель: пер. с англ. И.А. Смирновой / Э. Бриттон, К. Ватерстон. / Под ред. проф. Я.В. Соколова. — М.: Финансы и статистика, 1998. — 328 с., с.67.
3. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні“ від 16.06.99 №996-XIV, із змінами і доповненнями.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.zakon2.rada.gov.ua>.
5. Об'єднання підприємств [Електронний ресурс]: положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19. –Режим доступу:<https://www.zakon2.rada.gov.ua>.
6. Корягін, М. В. Бухгалтерський облік у системі управління вартістю підприємства: теоретико-методологічні концепції [Текст] / М. В. Корягін. – Львів: ЛКА, 2012. – 402 с.